

bepaald soepel was en geenszins gericht op uitsluiting van hen die vóór 1672 een uitgesproken antistadhouderlijke politiek voorstonden.

Blijvend fransgezind was Van Tuyll van Serooskerke, heer van Weiland, één dergenen die in 1672 de sleutels der stad aan Lodewijk XIV hadden aangeboden. Hij sloot zich aan bij de kleine groep notabelen, die in de jaren tachtig nauwe contacten met Frankrijk onderhielden. Toen Weiland na de dood van Willem III en de daarop gevolgde afschaffing van de regeringsreglementen weer een plaats in de Utrechtse politiek innam, bleef hij een duidelijk pro-Frans vredesstreven voorstaan. M. van der Bijl heeft zijn carrière op de voet gevolgd in een hoofdstuk over 'Utrechts weerstand tegen de oorlogspolitiek tijdens de Spaanse Successieoorlog'. Hoewel Weiland in Holland als een geduchte tegenstander werd beschouwd, konden hij noch de Staten van Utrecht resultaten boeken met een politiek die tegen de Hollandse belangen indruiste. De schrijver besteedt veel aandacht aan de wijdvertakte connecties van Weiland en aan de invloed van familiebanden op de samenstelling van politieke groeperingen en klikjes.

Mr J. Schuttevaer sluit de bundel met een terugblik op zestien jaar praktijk van de Provinciale Staten van Utrecht.

Johanna Kossmann-Putto

P. H. J. van der Laan, *Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400* (Publicaties van de gemeentelijke archiefdienst van Amsterdam, XI; Amsterdam: N. Israël, 1975, 652 blz., f 190.-, ISBN 90 6072 117 9).

Eén van de vele vruchten die het 700-jarig bestaan van Amsterdam heeft opgeleverd is een oorkondenboek, waaraan de samensteller twaalf jaar heeft gewerkt. Door zijn moeite heeft hij allereerst de brede schare van fanatieke minnaars van Amsterdams historie aan zich verplicht, die alles kopen wat over deze stad verschijnt, maar ook mediaevisten van buiten de hoofdstad kunnen hem dankbaar zijn. Oorkondenboeken kunnen er niet genoeg uitgegeven worden, al zullen de criteria die tot het wel of niet opnemen van een bepaald stuk leiden, nooit een in alle opzichten bevredigende oplossing geven. Hier waren de criteria, dat alle echte oorkonden, waarin Amsterdam uitvaardiger of destinataris was een plaats hebben gevonden, alsmede alle, waarin Amsterdammers of het grondgebied van Amsterdam binnen de grenzen van 1400 een rol spelen. De vele grafelijke oorkonden waarin Amsterdam slechts meebezegelde of getuige was, figureren in regist. De samensteller heeft zich beijverd om zoveel mogelijk deperdita op te sporen, dit zijn oorkonden, waarvan de tekst weliswaar niet voorhanden is, maar waarvan we kunnen bewijzen, dat ze bestaan hebben door vermeldingen in rekeningposten, oude inventarissen of andere notities. De heer Van der Laan heeft daarvoor heel wat landsheerlijke rekeningen doorgenomen, maar volledig kon hij daarbij niet zijn; dit was slechts bereikbaar voor de rekeningen van de baljuwen en rentmeesters van Amstelland en Waterland en voor die van de schouten van Amsterdam. Bovendien heeft hij heel wat afschriften gehaald uit de registers van de leen- en registerkamer van de graven van Holland op het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. Ook hier kon hij niet volledig zijn en hij vraagt in de inleiding dan ook de historische onderzoekers om hem eventuele omissies mee te delen. Toch zijn in dit boek al 874 nummers bijeengebracht, waarbij vooral de ca. 300 schepenacten zeer welkom zijn. Deze betreffen bij uitstek intern-Amsterdamse zaken en waren doorgaans hoogstens in regist gepubliceerd.

Een recensent van een oorkondenboek heeft overigens een moeilijke taak. Het heeft geen

RECENSIES

zin het boek van kaft tot kaft te gaan doorlezen, want het is bestemd om gebruikt te worden. Dat heb ik in het afgelopen jaar gedaan en daardoor verschijnt deze recensie dan ook vrij laat, waarvoor ik de samensteller wel mijn excuus aanbied. De akribie waarmee de teksten zijn getranscribeerd laat weinig te wensen over, getuige de recensie in het *Nederlands Archievenblad* (1976) 30-36 van H. M. Brokken, die op het Algemeen Rijksarchief in Den Haag een aantal transcripties met de handschriften vergeleken heeft en zonder meer verklaart dat ze volkomen betrouwbaar zijn. Aan het boek zijn vier indices toegevoegd: van persoons- en plaatsnamen, van topografische benamingen binnen Amsterdam, van zaken, beroepen en functies en van de aanwezige zegels. Tenslotte is er nog een opgave van akten, uitgegaan van functionarissen van de stad Amsterdam, waarin we dus vooral alle schepenbrieven vermeld vinden. Die indices vormen een belangrijk hulpmiddel voor de gebruiker, ik zou echter willen, dat de samensteller hier wat minder gereserveerd was gebleven en wat gauwer een keuze had gedaan. Hij houdt zich namelijk angstig aan de tekst; als Dirk Voppenzoen, de bekende grafelijke ambtenaar, soms als klerk en soms als deken van het hofkapittel wordt vermeld, dan zou ik al die vermeldingen bij elkaar willen zien, maar ze vormen twee verschillende lemmata in het register. Pieter Camerouer van Haytsteyn is precies dezelfde als de zegelaar van de graaf; de Dirk Symonszoon van nr. 711 is blijkens zijn zegel identiek aan Dirk Symonszoon de schout van Amsterdam, maar dit blijkt weer niet uit het register. Natuurlijk weet de heer Van der Laan dat ook wel, maar hij wil kennelijk geen invloed uitoefenen op de onderzoekers en henzelf de conclusie laten trekken. Dit vind ik nu verkeerde bescheidenheid. Niemand weet zoveel van deze stukken als de samensteller; laat hij dan ook alle interpretatie die hij kan geven, ter beschikking stellen van degenen die zijn werk moeten gebruiken.

Die terughoudende schroomvalligheid meen ik ook te bespeuren bij de annotatie. Het is alleszins toe te juichen dat de heer Van der Laan in principe ook zakelijke informatie in cijfernoten geeft. Maar als dat principe eenmaal aanvaard is, moet men consequent zijn en zijn commentaar niet beperken tot wat vanzelf spreekt, maar ook durven interpreteren. Als de functie van 's graven medewerkers in nr. 461 wordt opgegeven, heb ik weinig aan de mededeling, dat met de deken van Den Haag Dirk Voppenzoon en met de proost van Bergen Willem Gerbrandsz. van der Couster worden bedoeld. Dan lijkt het mij zinvoller te vermelden dat zij tot de hoogste ambtenaren van de graaf behoorden en dat genoemde beneficiés slechts als een soort salaris dienden. In dit geval zou de heer Van der Laan zich kunnen excuseren met de constatering dat hij geïnteresseerd is in Amsterdam en niet op de hoogte kan zijn van heel de Hollandse geschiedenis. Maar over interne Amsterdamse kwesties is zijn commentaar even summier.

Concluderend zou ik willen stellen, dat dit een werk is dat palaeografisch en diplomatisch volkomen recht doet aan de teksten die gepubliceerd worden; de heer Van der Laan heeft zelfs een tijdrovend onderzoek ingesteld naar de diverse schrijfheden der stukken, dat evenwel weinig heeft opgeleverd; aan de interpretatie van de stukken zou echter wat meer aandacht besteed moeten zijn; ik wijs hier ook nog op de vrij summiere inleiding en de soms wat doodse regesten. We mogen de samensteller overigens dankbaar zijn voor zijn inspanningen, al zal hij zelf waarschijnlijk ook moeten toegeven dat Amsterdam na 1400 pas echt interessant begint te worden.

H. P. H. Jansen

Nicolette Mout, *Bohemen en de Nederlanden in de zestiende eeuw* (Proefschrift Leiden, Leidse Historische Reeks, XIX; Leiden: Universitaire Pers, 1975, xiii en 206 blz., f 38,50, ISBN 90 6021 226 6).

Dit boek, als proefschrift (Leiden) verschenen, getuigt van een zekere moed, een bepaalde flinkheid: met haar kennis van het Tsjechisch kan de schrijfster de lezers inlichten over het hoogtepunt van verbindingen tussen Bohemen en de Nederlanden, dat wil zeggen de tijd waarin velen in de Nederlanden hun hielen moesten lichten en Rudolf II zovelen aan zijn hof wist te verbinden. De schrijfster glijdt dan ook wat vlot heen over het thema 'Bohemen en humanisme', hoewel zij toegeeft (159, n. 44) dat de invloed vanuit West-Europa op het Tsjechisch humanisme nog niet diepgaand is onderzocht; er had dus wel wat meer aandacht besteed mogen worden aan Erasmus, die jegens de Boheemse Broeders zulk een bijzondere verhouding had, dat de Erasmus-kenner bij uitnemendheid daaraan een apart opstel wijdde (P. S. Allen, *The Age of Erasmus* (Oxford, 1914, 276-298). Mogelijk zou een beroep op termen als 'Erasmianisme', 'irenisch' (100,111) en daarmee de periode van gematigdheid onder Maximiliaan II en de eerste decennia van Rudolfs bewind een wat duidelijker achtergrond gekregen hebben, zowel bij de Nederlanders als bij Boheemse gastheren.

Hier staat tegenover, dat het onderwerp van het boek ver over de zestiende eeuw heen schiet, zowel in stof als intrinsiek gehalte. Het boek werkt naar een climax toe; het derde en langste hoofdstuk (51-94) levert de kern van het boek: een menigte van kunstenaars-ambachtslieden, mensen van wetenschap in allerlei specialismen passeren de revue op hun weg naar Graz, Innsbruck, Wenen en dan vooral naar Praag, waar zij een belangrijke bijdrage leveren aan het zogenaamde Praagse maniërisme, waaraan niet minder alchemisten, astrologen, mystici en charlatans deel hadden.

Het is een verdienste van de schrijfster, dat zij boven een blote opsomming uit een netwerk kan schetsen van persoonlijke en artistiek-wetenschappelijke verbindingen; het uitvoerige personenregister verraadt, dat zij heel wat meer Nederlanders op het spoor kwam dan R. J. W. Evans (*Rudolf II and his World*, Oxford, 1973), die al een wemeling van namen biedt, maar ook dat de meeste personen meer dan eens konden worden verwerkt in een zinvol verband. Dat geldt heel in het bijzonder voor hoofdstuk IV 'De politieke en godsdienstige denkbeelden der Nederlanders aan het Praagse hof' (94-117), waar zij greep kreeg op een groep aanhangers van het 'Huis der Liefde'; steunend op bekende literatuur (De la Fontaine Verwey, Rekers, Van Dorsten) weet zij toch een eigen toets aan te brengen. Het boek vindt z'n hoogtepunt en afsluiting in een beschrijving van 'De calvinistische vreemdelingenkerk te Praag' (118-149), die tussen de Majesteitsbrief van 1609 en de catastrofe door de Slag op de Witteberg (1620) een officieel bestaan kon leiden.

Zowel over de samenwerking met de broederuniteit als over vóór- en na-geschiedenis (dat wil zeggen liquidatie) van de organisatie weet mevrouw Mout nieuws te brengen, daar 'een gelukkig toeval' (118) haar bracht naar het Gemeentearchief in Dordrecht. Overigens wist Machiavelli reeds, dat de fortuin de moedigen te hulp komt. Wel mag nog gezegd, met zovele zestiende-eeuwse Nederlanders in geestelijke actie, dat het raadzaam kan zijn te bedenken, dat de 'oude' biografische woordenboeken vaak nog hulp kunnen bieden, waar moderne tekort schieten; te meer, daar zowel Valerius Andreas' *Bibliotheca Belgica* (nadruk van de uitgave van 1643; Nieuwkoop, 1973), als Franciscus Sweertius' *Athenae Belgicae* (Antwerpen, 1628) zich op 'grootnederlands' standpunt stellen en elkaar aanvullen.

E. H. Waterbolk